

DRAMSKA V REŽIJA

Radoslav Lazić, *Rečnik dramske režije, Jugoslovenska dramska režija*, Gea i Akademija umetnosti Beograd – Novi Sad 1996.

Već je Maks Veber u kapitalnom prilogu metodologiji društvenih nauka *Nauka kao poziv* pokazao da je "fundamentalna naučna iluzija da nauka pokazuje put ka optimalnim rešenjima". Ova se konstatacija svakako može primeniti za nauke o umetnostima koje ne služe umetnostima (umetničkim delima) nego odnosu među umetnostima. One ne razlažu učenje o umetnosti, ne sistematizuju kanonski *kako*, već analiziraju i istražuju *šta*. One umetničkom delu ne prilaze didaktički već sazajno.

Čini se besmislenim zahtevati jedan umetnički "predmet" teatra s obzirom na postojanje mnogostrukih metoda u teatrologiji, od književno-teorijskog preko istorijsko-umetničkog do sociološkog. Sociologija, antropologija, muzikologija, istorija umetnosti, psihologija i druge naučne discipline, svakako neophodne u izučavanju pozorišta, ipak ne zahtevaju celinu njegovog fenomena. Prvenstveno, interesovanje ovih nauka jeste da u sagledavanju pozorišta istaknu svoj doprinos u njegovom konačnom uobličavanju. Tako, na primer, nauka o književnosti posmatra dramski tekst najpre kao književno delo sa vrednostima koje su izvan književne funkcije, dok ga nauka o pozorištu, naprotiv, tretira kao literarno važno sredstvo za postizanje pozorišnog cilja. Istoričar umetnosti u dramskom delu vidi uobličeni scenski prostor jednog određenog slikara.

Teatrologija mora, više nego primenjene nauke o umetnostima, da se osloni na podelu posla i da na odgovarajuće struke prenese zadatke istraživanja a zatim, *sub specie*, sopstvenu stvarnu i problemsku svest usaglasi i vrednuje. Teatrološko istraživanje je potpuno iluzorno bez zajedničkog rada nauka o umetnosti, društvenih i humanističkih nauka.

Nauka o pozorištu, dakle, mora da u svakom posebno izučavanom segmentu sagleda delove jedne heterogene celine koja nastaje iz njihove uzajamnosti, gde se uvek za sebe analizovanom aspektu daje novo značenje. Kada je o samoj metodologiji reč, tipološki modeli ovog ili onog metoda morali bi, dakako, da poseduju valjanu estetičko-analitičku osnovu i "estetičko ustrojstvo" određene provenijencije, u zavisnosti od toga kakvo je već "posebno" usmerenje istraživača.

S druge strane, sam pokušaj odvajanja takozvanih pomoćnih umetnosti neminovno vodi ka redukciji, pokatkad *ad absurdum*, pogotovo kada je reč o biću predstavljajćkih umetnosti, po sebi samome sintetičkom. Teatrolog može ali ne mora da ujedno bude i proučavalac umetnosti, muzikolog, psiholog, filozof, sociolog. Umetnički fenomen pozorišta i njegove istorijski nastale oblike ispoljavanja stvorila je tek nauka o pozorištu. Tradicija teorijskog raščlanjavanja posebnih problema, ne samo dramskog pesništva nego i pozorišnog predstavljanja, ide od Aristotela preko dogmatičara humanizma, do Didroa, Lesinga, Devrijena i drugih.

Teorijsko-estetički manifesti pre svega ruskih, francuskih, a onda britanskih i nemačkih reformatora pozorišta značajan su doprinos tom kretanju. Novi stil režije ili, tačnije, raznovrsne mogućnosti novog stila dovode, kod teatarski obrazovane publike, do spoznaje da postoji razlika između dramskog teksta i njegovog pozorišnog predstavljanja, čime se umetnička vrednost pozorišnog izvođenja stavlja ispred dramskog teksta kao predložka.

Tradicionalno stručno učenje je u godinama emancipacije i borbe za svoje akademsko potvrđivanje dugo zanemarivalo postavljene zadatke i problemsku svest suštine pozorišta. Tako su nastala prazna mesta u teatrološkom istraživanju.

Maks Herman, jedan od osnivača teatrologije je 1900. godine zastupao tezu da nauka o pozorištu mora da se suprotstavi etabliranim duhovnim disciplinama ali i praktičnom pozorištu. Kakva osećanja rukovode danas pozorišnog praktičara prema analitičkom duhu zasluđuje, naravno, posebnu pažnju i istraživanje, ali je

sasvim izvesno da pre nego što pozorište bude bilo u stanju da uzme nauku kao predmet prikazivanja, mora i samo da postane predmet nauke.

Zašto sve ovo govorim? Iz prostog razloga što imamo posla sa jednom oblašću koja još nema svoj jasno utvrđen predmet ili predmete, koji tek treba da se shvate posredstvom posebnih misaonih operacija. Naime, još nisu prezentirani odgovori na pitanja: da li je režija umetnost, nauka, ili pak, lični poetički manifest, umetnikov izraz o samom fenomenu pri čemu se, naravno, definišu međusobne razlike i utvrđuju predmet i metod svakog od njih ponaosob.

Da li postoji teorija režije kao konačan sistem znanja i pravila o rediteljskoj umetnosti? Uopšte, da li se režija može naučiti? Od Stanislavskog nam je ostala maksima: režija se ne može naučiti, ali se može učiti; nema konačnih pravila, ali je moguće izučavati principe rediteljskog stvaranja. Nemačka i ruska klasična teatrologija, u novije vreme francuska i poljska semiologija, pokušavaju da odgovore na ovo pitanje imajući pre svega u vidu velike sisteme režije i velike reditelje.

Izgleda da na tom tragu treba zastati; veliki reditelji jesu pravi tumači pozorišnog dela. Na tom tragu je i dugogodišnje istraživanje fenomena režije koje u nas obavlja čovek – institut, Radoslav Lazić, učenik velikog Andre Venstena. Lazić, metodologijom anketnog eksperimentalnog i interdisciplinarnog istraživanja, naučno-teorijski tumači fenomen dramske režije. Iako Lazić naglašava da je njegovo istraživanje posvećeno jugoslovenskoj dramskoj režiji, njenim teorijskim, istorijskim, praktičnim i propedeutičkim aspektima, ono ima daleko širi značaj, jer metodologija koju on primenjuje, rezultati do kojih dolazi i pre svega konačan cilj davno postavljen ali još neostvaren da pozorište postane predmet naučnog izučavanja, dobija njegovim dugogodišnjim istraživanjem svoje opravdanje.

U dve knjige, *Jugoslovenska dramska režija* i *Rečnik dramske režije*, koje čine korpus jedne celine i ne mogu se posmatrati izdvojeno, Lazić, na osnovu iskaza velikih reditelja jugoslovenskog teatra čije delovanje obuhvata period 1918-1991. – Mata Milošević, Dimitar Kjostarov, Hugo Klajn, Slavko Jan, Miroslav Belović, Dimitrije Đurković, Božidar Viočić, Georgij Paro, Jovan Putnik, Branko Pleša, Mile Korun, Dejan Mijač, Boro Drašković – dolazi do sopstvenih naučnih rezultata koje sistematizuje, pojmovno klasifikuje i naučno verifikuje. Nema oblasti pozorišnog izučavanja koje nije obuhvaćeno njegovom analizom, nema pojma kojeg on nije definisao.

Šta je, dakle, prema Lazićevom mišljenju, zadatak nauke u pozorištu, posebno estetike rediteljske umetnosti? To je klasifikacija, tipologija i sistematizacija misli o režiji. Ta bi nauka, po Lazićevom shvatanju, trebalo da se bavi istraživanjem režije, ali i svim onim konstituentima koji je uslovljavaju u ostvarivanju režijskog umetničkog dela, umetničke dramske predstave. Upućenost u opštu estetiku omogućuje Laziću da svoju klasifikaciju opšte teorije režije izvrši prema modelu na osnovu kojeg Maks Desoar u svojoj *Estetici* pravi klasifikaciju opšte nauke o umetnosti. Tako Lazić daje definicije umetničkog, ontološkog, estetskog, socijalnog, moralnog, istorijskog, kulturnog, tehničkog, organizacionog, fizičkog, sociološkog, pravnog, vaspitno-obrazovnog, aksiološkog, kritičkog, psihološkog pojma pozorišta.

Lazić zaključuje u stilu velikih pozorišnih i umetničkih manifesta prošlosti: estetika režije biće rođena iz naučnog duha. Temeljnim i sveobuhvatnim istraživanjem teorije i istorije, prakse i propedeutike dramske režije i umetničkih procesa, estetike i etike režije, psihologije i sociologije, prava, ekonomike i politike režije, nastaje nova disciplina teatrologije: teorija dramske režije.

Ove dve Lazićeve knjige kao i prethodne koje sačinjavaju čitavu jednu ediciju dela iz teatrologije nisu samo, kako je rečeno u recenzijama profesora Petra Marjanovića i Vladimira Jevtovića, građa za istoriju i estetiku režije na ovim prostorima, kako sam i sâm ustvrdio povodom pojavljivanja jedne od Lazićevih knjiga, nego su, uz korekciju tada izrečenog, sistematska naučna dela ili, bolje rečeno, udžbenici za izučavanje nauke o pozorištu, neophodni ne samo studentima režije i dramaturgije nego i teatrolozima, pozorišnim praktičarima, naučnicima iz oblasti koje svojom posebnosti, kako smo naveli, ulaze u korpus izučavanja pozorišta kao njegove "pomoćne nauke", kao i svima onima koji cene plodove i dostignuća ljudskog duha.